



The Evolution of Criminal Law for the Protection of Religion and Believers in Thailand

Puwit Pupan¹ and Chachapon Jayaphorn²

Master of Laws in Criminal Law and Criminal Justice, Chulalongkorn University, Thailand

¹E-mail: Poowit.21@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-9042-9673>

²E-mail: upjaya1980@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-6423-5197>

Received 28/05/2025

Revised 29/06/2025

Accepted 30/07/2025

Abstract

Background and Aims: 1) study the development of the relationship between religion, state, and laws in Thailand and in foreign countries, 2) find out the factors of change in the relationship between religion, state, and laws in Thailand in each era, 3) analyze the changes in criminal law in protecting religion and religion followers as a result of changes in the relationship between religion, state, and laws in Thailand and foreign influences, and 4) provide appropriate guidelines for determining criminal offenses in protecting religion and religion followers of Thailand.

Methodology: The documentary research method was used for this thesis by searching for documents, textbooks, legal texts, legal articles, examples of cases, opinions of academics or drafters of laws in the form of legislative bodies, including electronic information, both domestic and international, to obtain history, relevance to social conditions, concepts of religion and the state, and various theories of criminal liability.

Results: 1. The relationship between religion, the state, and foreign laws could be considered in terms of the formulation of laws to protect religion and religious followers in two ways: developments in secular states and developments in religious states. In the secular state, criminal offenses had been defined with the aim of society, and those in power since ancient times, and had evolved historically into criminal offenses primarily to protect the rights and freedoms of the followers. On the other hand, in a religious state country, here considering an Islamic state, there was a definition of criminal offenses based on the Quran. There was not much development of criminalization. So, on criminal offenses, when considering the development of Thailand, it was found that there was a tendency towards a religious state rather than a secular state due to the close relationship between the state, religion, and laws. And, the determination of some liability bases that still aimed to protect those in power, mainly relying on Buddhism. However, in Thailand, there were still criminal offenses that mainly protect people's rights and freedoms to protect religion and its followers. 2. The factors affecting the change in the relationship between religion, the state, and the laws consisted of 3 aspects as follows: beliefs of followers in society, the government philosophy of the monarch, and the foreign influence. And, when considering the protection of religion and religion followers by criminal law, it could be considered as 10

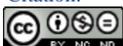




elements: protection of religious institutions, religious belief and sacred objects, teachings, His Holiness the Supreme Patriarch, clergy, religious buildings, symbols, freedom of religion, freedom of propagation, and freedom of religious practice.³ The changes in criminal law in protecting religion and religion followers had been influenced by the changes in the relationship between religion, state, and law through all three factors. The factor of followers' beliefs in society affected changes in the protection of religious belief and sacred objects, and the protection of freedom to practice one's beliefs was the main principle. The factor related to the ideology of the monarchy affected the changes in criminal law to protect religious institutions, teachings, clergy, religious buildings, and religious symbols. The factor of foreign influence affected the change in the protection of religious institutions, religious places, and religious symbols, which, in some periods, led to criminal offenses against the freedom of religion. 4. The determination of criminal offenses in the protection of religion and religion followers should take into account the factors such as the beliefs of followers in society, the principles of governance of the monarch, and the influence from foreign countries, because each factor cannot be determined to be an offence in the current criminal law or in any other laws alone. However, they were the factors having to be considered together because the protection of religious elements and religious followers was likely to have different levels.

Conclusion: The relationship between religion, the state, and law in foreign countries can be categorized into secular states, which aim to protect the rights and freedoms of citizens, and religious states, which emphasize the protection of religion and those in power. Thailand, however, exhibits a hybrid characteristic that leans toward a religious state. Therefore, the determination of criminal offenses to protect religion and religious adherents must take all three factors into consideration, as no single factor can be applied in isolation, and the level of protection may vary depending on the social context.

Keywords: Development of Criminal Law; Protecting Religious Followers



พัฒนาการทางกฎหมายอาญาเพื่อคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนในประเทศไทย

ภูวิต พุพันธ์¹ และ ชัชพล ไชยพร²

นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายอาญาและกระบวนการยุติธรรมทางอาญา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อ

ภูมิหลังและวัตถุประสงค์: 1) ศึกษาพัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา รัฐ และกฎหมายของประเทศไทยและต่างประเทศ 2) แสวงหาปัจจัยของความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา รัฐ และกฎหมายของประเทศไทยในแต่ละยุคสมัย 3) วิเคราะห์ถึงการเปลี่ยนแปลงของกฎหมายอาญาในการคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนที่ได้รับผลจากความเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา รัฐ และกฎหมายของประเทศไทยและอิทธิพลจากต่างประเทศ 4) เสนอแนะแนวทางที่เหมาะสมในการกำหนดความผิดอาญาในการคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนของประเทศไทย

ระเบียบวิธีวิจัย: วิจัยด้วยเอกสารเชิงคุณภาพโดยการค้นคว้า เอกสาร ตำรา ตั๋วบทกฎหมาย บทความทางกฎหมาย ตัวอย่างคดีความ ความเห็นของนักวิชาการหรือผู้ร่างกฎหมายในลักษณะขององค์กรณีนิติบัญญัติ รวมทั้งข้อมูลที่เกี่ยวข้องทางอิเล็กทรอนิกส์ ทั้งในและต่างประเทศ เพื่อให้ได้มาซึ่ง ประวัติศาสตร์ ความเกี่ยวพันกับสภาพสังคม แนวคิดของศาสนาและรัฐ ทฤษฎีความรับผิดชอบทางอาญาต่าง ๆ จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์โดยเริ่มจากการกำหนดกรอบของความคุ้มครองโดยกฎหมายอาญาและวัตถุประสงค์แห่งการคุ้มครอง เพื่อให้ได้มาซึ่งวัตถุประสงค์แห่งการคุ้มครองก่อนที่จะนำมาเปรียบเทียบกันระหว่างประเทศไทย รัฐศาสนาและรัฐโลกวิสัย

ผลของการวิจัย: 1. ความสัมพันธ์ของศาสนา รัฐและกฎหมายของต่างประเทศสามารถพิจารณาในเชิงของการกำหนดกฎหมายเพื่อคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนได้ 2 ลักษณะ คือ พัฒนาการในรัฐโลกวิสัยและพัฒนารัฐศาสนา โดยในรัฐโลกวิสัยจะพบการกำหนดความผิดอาญาโดยมีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองสังคม และผู้มีอำนาจมานับแต่ยุคโบราณ และพัฒนามาตามลำดับทางประวัติศาสตร์จนกลายเป็นการกำหนดความผิดอาญาเพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเป็นหลัก แต่ในทางกลับกันในประเทศที่เป็นรัฐศาสนาในที่นี้พิจารณารัฐอิสลามมีการกำหนดความผิดอาญาที่อ้างอิงจากอัลกุรอาน พัฒนาการของการกำหนดความผิดไม่ได้มีมากนักตั้งนั้นความผิดอาญาจึงมีวัตถุประสงค์การคุ้มครองผู้มีอำนาจโดยเฉพาะมิติทางศาสนาและวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองสังคมมุสลิมมากกว่าที่พบในรัฐโลกวิสัย ซึ่งเมื่อพิจารณาพัฒนาการของประเทศไทยแล้วพบว่ามีความโน้มเอียงไปทางรัฐศาสนามากกว่ารัฐโลกวิสัยเนื่องจากความสัมพันธ์ของรัฐ ศาสนาและกฎหมายที่มีต่อกันอย่างใกล้ชิดและการกำหนดความรับผิดชอบพื้นฐานที่ยังมุ่งคุ้มครองผู้มีอำนาจโดยอาศัยพระพุทธศาสนาเป็นหลักอยู่เช่นกัน อย่างไรก็ตามประเทศไทยยังมีการกำหนดความผิดอาญาที่คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเป็นหลักในการคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนอยู่ด้วย 2. ปัจจัยที่มีผลต่อความเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา รัฐและกฎหมายพบว่ามี 3 ปัจจัย คือ ความเชื่อของคนในสังคม, คติในการปกครองของรัฐบาลาธิบดี และการเข้ามาของอิทธิพลจากต่างประเทศ และเมื่อพิจารณาการคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนโดยกฎหมายอาญาสามารถพิจารณาได้เป็น 10 องค์ประกอบคือ การคุ้มครองสถาบันทางศาสนา, ความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์, คำสอน, ประมุขทางศาสนา, นักบวช, ศาสนสถาน, สัญลักษณ์, เสรีภาพในการนับถือศาสนา, เสรีภาพการเผยแพร่ศาสนา และเสรีภาพการปฏิบัติตามความเชื่อในทางศาสนา 3. การเปลี่ยนแปลงของกฎหมายอาญาในการคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนมีการเปลี่ยนแปลงโดยได้รับอิทธิพลจากความเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา รัฐและกฎหมายผ่าน

ทั้ง 3 ปัจจัย โดยปัจจัยเรื่องความเชื่อของคนในสังคมส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในการคุ้มครองความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และการคุ้มครองเสรีภาพในการปฏิบัติตามความเชื่อเป็นหลัก ปัจจัยด้านคติของรัฐธรรมนูญที่ใช้ในการปกครอง ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของกฎหมายอาญาในการคุ้มครองสถาบันทางศาสนา คำสอน ประมุขทางศาสนา นักบวช ศาสนสถาน และสัญลักษณ์ทางศาสนา ปัจจัยด้านการเข้ามาของอิทธิพลจากต่างประเทศ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในการคุ้มครองสถาบันทางศาสนา ศาสนสถาน สัญลักษณ์ทางศาสนา ในบางช่วงส่งผลต่อความผิดอาญาเชิงลบต่อเสรีภาพในการนับถือและเผยแพร่ศาสนาด้วย 4. การกำหนดความผิดอาญาในการคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชน ควรที่จะพิจารณาปัจจัยทางด้านความเชื่อของคนในสังคม คติของรัฐธรรมนูญที่ใช้ในการปกครอง และการเข้ามาของอิทธิพลจากต่างประเทศ ประกอบกันเพราะในแต่ละปัจจัยไม่สามารถที่จะกำหนดถึงการบัญญัติ การปรับปรุง การแก้ไข หรือเพิ่มเติม เป็นความผิดในกฎหมายอาญาฉบับปัจจุบันหรือในกฎหมายฉบับอื่นได้เพียงปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งอย่างเป็นเอกเทศ หากแต่เป็นปัจจัยที่จะต้องพิจารณาร่วมกัน เพราะระดับของความคุ้มครององค์ประกอบของศาสนาและศาสนิกชนอาจมีระดับความคุ้มครองที่หนักเบาไม่เท่ากัน

สรุป: ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา รัฐ และกฎหมายในต่างประเทศแบ่งเป็นรัฐโลกวิสัยที่มุ่งคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน กับรัฐศาสนาที่เน้นคุ้มครองศาสนาและผู้มีอำนาจ โดยประเทศไทยมีลักษณะผสมผสานเอนเอียงไปทางรัฐศาสนา ดังนั้นการกำหนดความผิดอาญาเพื่อคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนจำเป็นต้องพิจารณาปัจจัยทั้งสามร่วมกัน เนื่องจากไม่สามารถอาศัยปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งได้อย่างเป็นเอกเทศและระดับการคุ้มครองอาจแตกต่างกันไปตามบริบทสังคม

คำสำคัญ: พัฒนาการของกฎหมายอาญา; การคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชน

บทนำ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 ให้ความหมายของศาสนาเอาไว้ว่า “ลัทธิความเชื่อถือของมนุษย์ อันมีหลักแสดงกำเนิดและความสิ้นสุดลงของโลก เป็นต้น อันเป็นไปในฝ่ายปรมาตม์ประการหนึ่ง แสดงหลักธรรมเกี่ยวกับบุญบาปอันเป็นไปในฝ่ายศีลธรรมประการหนึ่ง พร้อมทั้งลัทธิพิธีที่กระทำตามความเห็น หรือตามคำสั่งสอนในความเชื่อถืออื่น ๆ” โดยจากความหมายของศาสนาแสดงให้เห็นว่าศาสนานั้นจะเป็นเครื่องมือสำหรับช่วยเหลือมนุษย์ในแง่ของจิตใจอันส่งผลไปสู่แนวของการปฏิบัติ นอกจากความหมายดังกล่าวที่เป็นการอธิบายถึงศาสนาในลักษณะที่กว้างเนื่องจากการอธิบายในภาพรวมของคำสอนว่าจะต้องกำหนดและอธิบายไปในทิศทางใดอันปรากฏในศาสนาต่าง ๆ ทั่วโลก รวมถึงวัตรปฏิบัติอันเป็นพิธีกรรมอันแต่ละศาสนาจะต้องกำหนดเพื่อสนับสนุนความเชื่อของศาสนาตนเอง ยังมีการให้ความหมายอีกนัยหนึ่งซึ่งแสดงถึงความสำคัญของศาสนา โดยให้ความหมายไว้ว่า “ศาสนา คือ หลักธรรมที่ทำให้มนุษย์กลายสภาพจากความเป็นคนเองและสัตว์ป่า ทำให้สัตว์ป่ากลายสภาพเป็นมนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้กับมนุษย์ที่มีใช้ผู้มีสภาพเป็นคนเอง และมีใช้มีสภาพเป็นสัตว์ป่าทั้งหลาย” โดยความหมายในนัยนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของศาสนาในประการที่ว่า เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้มนุษย์สามารถรวมตัวกันอยู่อย่างสันติสุขได้และอีกทั้งในทางสังคมวิทยา การที่บุคคลจะอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข จำต้องมีการตกลงกฎเกณฑ์ในการที่จะประพฤติปฏิบัติตน กฎเกณฑ์ดังกล่าวเรียกว่า ปทัสถานของสังคม (Social norm) โดยปทัสถานของสังคมนั้นมีอยู่หลายประการแตกต่างกันไป (เสฐียร พันธรังสี, 2563) ซึ่งหนึ่งในนั้นได้แก่ศีลธรรมโดยศีลธรรม คือ ความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์แต่ละคนว่าการกระทำอย่างไรเป็นการกระทำที่ชอบ การกระทำอย่างไรเป็นการกระทำที่ผิด ศีลธรรมเป็นสิ่งที่เกิดจากมโนสำนึกและมโนธรรมของมนุษย์แต่ละคน (รเจตน์

ภาคีรัตน์, 2565) ซึ่งหากพิจารณาจากความหมายของศาสนาดังที่กล่าวมานั้นสามารถพิจารณาได้ว่าศาสนาก็เป็นหนึ่งในสิ่งที่ก่อให้เกิดศีลธรรมของสังคม อันก่อตัวเป็นหนึ่งในปทัสถานของสังคมที่จะคงไว้ซึ่งความสงบและความ เป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคมต่อไปได้นั่นเอง

เมื่อพิจารณาบริบทของประเทศไทยจะพบความสัมพันธ์ของรัฐและศาสนาที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น กล่าวคือ ประเทศไทยมีความเชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนามานับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พระพุทธศาสนาเป็นป่อเกิดของวัฒนธรรมหลายอย่างในประเทศไทยทั้งวัฒนธรรมประเพณีเฉพาะบุคคลตั้งแต่การเกิดในแง่ของการตั้งชื่อ การ แต่งงาน หรือแม้กระทั่งการตาย หรือวัฒนธรรมประเพณีของสังคมหรือชุมชน เช่น วันสำคัญทางศาสนาต่าง ๆ บางทีก็แทรกซึมไปในเทศกาลอื่น ๆ ผ่านคติความเชื่อ เช่น งานสารทหรืองานวันลอยกระทง และความหมายของ กฎหมายอาญาสามารถแสดงให้เห็นถึงแนวทางของประเทศไทยต่อมุมมองของการแบ่งแยกรัฐกับศาสนามากยิ่งขึ้น กล่าวคือกฎหมายอาญา คือ กฎหมายที่บัญญัติว่า การกระทำหรือไม่กระทำการอย่างใดเป็นความผิด และกำหนด โทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดไว้ และยังหมายรวมถึงกฎหมายที่บัญญัติว่าการกระทำอย่างใดจะถูกบังคับใช้ วิธีการเพื่อความปลอดภัยด้วย (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, 2550) จากคำอธิบายกฎหมายอาญาของ เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์ (เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, 2549) ดังกล่าวสามารถสรุปเป็นภาพรวมของกฎหมายอาญาได้ในลักษณะที่ เป็นกฎหมายที่กำหนดการกระทำของมนุษย์ว่ากระทำอย่างใดเป็นความผิด หรือหากไม่กระทำอย่างใดจะเป็น ความผิด ซึ่งในความผิดดังกล่าวรัฐจะต้องก่อผลร้ายกับผู้กระทำหรือไม่กระทำการนั้นด้วย แต่ความหมายของ กฎหมายอาญาในลักษณะนี้ก็ได้ตายตัวไปเสียทีเดียว โดย คณิต ฒ นคร ได้มีการให้ความหมายในลักษณะที่ผูก โยงหรือทำให้ความหมายของกฎหมายอาญาดังที่กล่าวมาชัดเจนขึ้นว่ากฎหมายที่กำหนดความผิดอาญานั้นจะต้อง เป็นเงื่อนไขของการลงโทษอีกด้วย (คณิต ฒ นคร, 2563) จะสังเกตได้ว่ากฎหมายอาญาจะต้องเป็นเรื่องของการ กระทำ, ความผิดและโทษหรือสภาพบังคับ การที่จะพิจารณาว่าสิ่งใดควรหรือไม่ที่จะเป็นความผิดอาญานั้นจะต้อง มีการพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบเพราะกฎหมายอาญาเป็นกฎหมายที่มีลักษณะในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพ ของประชาชนดังนั้นรัฐซึ่งเป็นผู้บัญญัติกฎหมายจะต้องรักษาความสมดุลของการจัดกระบวนการยุติธรรมให้มีการ ค้ำครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน (Due process) กับการควบคุมการเกิดอาชญากรรมภายในสังคม (Crime control) และเพื่อเป็นการสอดคล้องกับโทษ ผู้บัญญัติจะต้องกำหนดสัดส่วนของโทษให้พอเหมาะหรือได้สัดส่วน กับความผิดอาญาแต่ละฐานหรืออาจพิจารณาเพิ่มเติมว่ากฎหมายอาญาจะต้องเป็นวิถีทางสุดท้าย (Ultima Ratio) อีกด้วย

เมื่อพิจารณาพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 และฉบับแก้ไข จะพบการกำหนดความผิดอาญาเอาไว้ ตามที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนแรก โดยอาจแบ่งประเภทของความผิดได้เป็น 5 ประการ คือ ความผิดของผู้ที่รับบวช พระสงฆ์ใหม่โดยไม่มีอำนาจ, ความผิดเกี่ยวกับการไม่ยอมสละสมณเพศเมื่อมีเหตุให้ต้องสละ, ความผิดของผู้ที่ ต้องห้ามบวชเนื่องจากมีความผิดร้ายแรงแต่ปกปิดความจริงนั้นเพื่อบวช, ความผิดในการดูหมิ่นอาฆาตมาดร้ายแก่ สมเด็จพระสังฆราช และการใส่ความคณะสงฆ์อันอาจก่อให้เกิดความเสื่อมเสียหรือแตกแยก เป็นประการสุดท้าย ซึ่งจากที่กล่าวมาแล้วว่าความผิดเหล่านี้เป็นไปเพื่อคุ้มครองสถาบันทางศาสนาหรือศาสนิกชนไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง เช่น การคัดกรองนักบวชภายในศาสนาให้มีวัตรปฏิบัติที่ดีและนำเลื่อมใสเป็นต้น ซึ่งถือเป็นข้อสำคัญที่ทำทนายต่อ การกำหนดความรับผิดทางอาญาว่าการกำหนดความผิดดังกล่าวนี้มีน้ำหนักพอที่จะลงโทษทางอาญาหรือไม่ หรือ ควรพิจารณาปรับปรุงแนวความผิดไปในทางใดเพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดต่าง ๆ ในยุคสมัยปัจจุบัน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 31 ความตอนหนึ่งว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนาและย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติหรือประกอบพิธีกรรมตามหลักศาสนาของตน...” จะสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ของกติกาสากล แต่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 นั้นกลับนำเสนอและให้อำนาจแก่พระพุทธศาสนาเพียงศาสนาเดียวที่จะพึงใช้เครื่องมือกลไกจากความรับผิดชอบทางอาญา มาจัดสรรความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในศาสนาของตนเช่น การห้ามใส่ความคณะสงฆ์อันอาจก่อให้เกิดความเสื่อมเสียหรือแตกแยก หรือจะเป็นในกรณีที่กฎหมายมุ่งคุ้มครองถึงสถานะของสมเด็จพระสังฆราชโดยในกรณีหลังนี้เป็นโทษที่ได้รับการแก้ไขเพิ่มเติมเข้ามาใหม่ในปี พ.ศ.2535 เท่านั้นและนอกจากนี้ยังไม่ได้ให้เหตุผลในการบัญญัติดังกล่าวด้วย จึงกลายเป็นปัญหาที่น่าสนใจว่าการกระทำเช่นนี้เป็นการเลือกปฏิบัติมากเกินไปหรือไม่ ประกอบกับการที่รัฐไทยบัญญัติความผิดทางอาญาไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 นั้นเป็นการยอมรับว่ารัฐไทยไม่ได้ประสงค์ที่จะให้ศาสนาแยกออกจากรัฐตามแนวคิดของโลกวิสัยแต่อย่างใด ดังนั้นในส่วนนี้จึงเป็นการตีความจะพิจารณาถึงปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา รัฐ และกฎหมายโดยเฉพาะกฎหมายอาญาของบริบทวัฒนธรรมและการเมืองการปกครองของสังคมไทยตามลำดับเวลาแห่งประวัติศาสตร์ ว่ามีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลกระทบต่อข้อกำหนดความรับผิดชอบทางอาญาในประเทศไทย รวมถึงปัจจัยของการกำหนดความผิดอาญาที่เปลี่ยนแปลงไปตามประวัติศาสตร์ของประเทศไทยเองที่เคยปรากฏขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปแล้ว และพิจารณาต่อไปได้ถึงแนวทางที่ควรจะเป็นของกฎหมายอาญาสำหรับการคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนให้สอดคล้องต่อบริบทและการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก แต่ทั้งนี้จะต้องคำนึงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทยและทฤษฎีทางกฎหมายอาญาประกอบกัน

การทำวิจัยฉบับนี้จึงมีหัวข้อในการพิจารณาถึงพัฒนาการของกฎหมายที่มุ่งคุ้มครองศาสนาและ ศาสนิกชนในสังคมไทยที่ปรากฏออกมาเป็นการคุ้มครองศาสนาใดศาสนาหนึ่งโดยเฉพาะกล่าวคือพระพุทธศาสนา เปรียบเทียบปัจจัยในการกำหนดความรับผิดชอบอาญาที่เปลี่ยนแปลงไปในลำดับเวลาแห่งประวัติศาสตร์รวมถึงอิทธิพลจากต่างประเทศไม่ว่าจะเป็นอิทธิพลจากแนวคิดทฤษฎีหรือปัจจัยทางด้านการเมือง การปกครองที่ส่งผลกระทบต่อข้อกำหนดความรับผิดชอบทางอาญาในเรื่องของการคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชน เพื่อพิจารณาเป็นแนวทางในการกำหนดความผิดทางอาญาให้แก่การคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนในประเทศไทยว่าควรที่จะพัฒนาไปในทางใดให้เหมาะสมต่อบริบทของสังคมโลกและหลักเกณฑ์ในการกำหนดความรับผิดชอบในทางอาญาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา รัฐ และกฎหมายของประเทศไทยและต่างประเทศ
2. เพื่อแสวงหาปัจจัยของความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา รัฐ และกฎหมายของประเทศไทยในแต่ละยุคสมัย
3. เพื่อวิเคราะห์ถึงการเปลี่ยนแปลงของกฎหมายอาญาในการคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนที่ได้รับผลจากความเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา รัฐ และกฎหมายของประเทศไทยและอิทธิพลจากต่างประเทศ
4. เพื่อเสนอแนะแนวทางที่เหมาะสมในการกำหนดความผิดอาญาในการคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนของประเทศไทย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประเภทการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งใช้การวิเคราะห์พัฒนาการของกฎหมายอาญาไทยในการคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชน โดยใช้กรอบแนวคิดทางนิติศาสตร์และสหศาสตร์หลายประการ เพื่อที่จะทำให้ทราบความเป็นไปของกฎหมายนับแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน และอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

ขั้นตอนแรกคือการรวบรวมแนวคิดและทฤษฎีโดยการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับ รัฐ ศาสนา และกฎหมายอาญา เพื่อสร้างกรอบแนวคิดของการพิจารณาพัฒนาการของกฎหมายอาญาไทย แหล่งข้อมูลที่สำคัญมีดังนี้

(1) กรอบแนวคิดว่าด้วยการคุ้มครองและรัฐทั้งทางทฤษฎีและทางประวัติศาสตร์ เช่น งานเขียนของ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ เกี่ยวกับคำสอนว่าด้วยรัฐและกฎหมายมหาชน (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2564) งานเขียนของอานนท์ มาเมาะ เกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบของรัฐ (อานนท์ มาเมาะ, 2557) งานเขียนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์พัฒนาการของรัฐและแนวทางการคุ้มครองของรัฐโบราณในโลกตะวันตกตามพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ (อนุสรณ์ ลีम्मณี, 2558)

(2) กรอบของความคุ้มครองที่รัฐอาจมีได้ต่อวัตถุแห่งการคุ้มครองโดยในวิจัยฉบับนี้คือศาสนาและศาสนิกชน ข้อสำคัญคือการได้มาซึ่งองค์ประกอบของศาสนา ผ่านงานเขียนของสหวิชาการ อาทิ งานเขียนของสุชีพ ปุญญานุภาพ (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2506) งานเขียนของเสถียร พันธรั้งซี (เสถียร พันธรั้งซี, 2563) งานเขียนของกรีช ภูมิยามา (กรีช ภูมิยามา, 2564) และองค์ประกอบของสิทธิเสรีภาพของศาสนิกชน อาทิ งานเขียนของศุภณัฐ บัวกลาง (ศุภณัฐ บัวกลาง, 2559) และงานเขียนของ รียา เต็ดขาด (รียา เต็ดขาด, 2547) เป็นต้น

(3) กรอบแนวคิดในเรื่องของวัตถุประสงค์ของกฎหมายอาญา โดยศึกษาจากพัฒนาการของกฎหมายอาญาในรัฐศาสนา ผ่านงานเขียนในเรื่องระบบการใช้กฎหมายอิสลาม (กิตติศักดิ์ ปรกติ และคณะ, 2554), กฎหมายอิสลามเบื้องต้น (ยูซุฟ มูซา และ อิสมาแอ อาลี), กฎหมายอิสลามลักษณะอาญา (สุลัยมาน ดอเลาะ, 2557) และรวมไปถึงการกำหนดโทษทางอาญาในความผิดต่าง ๆ (มุฮัมมัดซาคี เจ๊ะหะ, 2547) ประกอบกับแนวคิดและพัฒนาการจากรัฐโลกวิสัย โดยเฉพาะพัฒนาการของกฎหมายอาญาในสังคมตะวันตก (Bar et al, 1916) และรูปแบบของการกำหนดความผิดอาญาสมัยใหม่ของนักคิดที่หลากหลาย เช่น จอห์น สจีวิต มิลล์ , โจเอล ไลน์เบิร์ก (Feinberg, 1988) เป็นต้น

(4) การรวบรวมกฎหมายอาญาตามพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของประเทศไทยตั้งสมัยกรุงสุโขทัยและนครรัฐข้างเคียง (ประเสริฐ ณ นคร, 2514) กรุงศรีอยุธยา ("กฎหมายตราสามดวง เล่ม 5," 2506) กรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (ฤกษ์ภา บุนยสมิต, 2559) สมัยการปฏิรูปกฎหมายและระเบียบบริหารราชการแผ่นดินจนถึงปัจจุบัน

ขั้นตอนที่สองคือการกำหนดคำถามวิจัย โดยหลังจากทบทวนวรรณกรรมแล้ว การวิจัยจะสร้างคำถามวิจัยที่จะใช้วิเคราะห์พัฒนาการของกฎหมายอาญาในการคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชน โดยอิงจากการทบทวนทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง กำหนดคำถามวิจัยหลัก ๆ ตามวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

(1) พัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ศาสนา และกฎหมายอาญาของประเทศไทยและต่างประเทศเป็นอย่างไร

(2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการกำหนดกฎหมายของประเทศไทยเพื่อคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนมีอะไรบ้าง

(3) แนวทางของการคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนของไทยในอนาคตควรที่จะคำนึงถึงสิ่งใด
ขั้นตอนที่สามคือการนำข้อมูลที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านการวิเคราะห์ในเบื้องต้นถึง กรอบของ
วัตถุประสงค์ของกฎหมายอาญาและกรอบของวัตถุประสงค์แห่งการคุ้มครอง มาพิจารณาพัฒนาการของกฎหมายอาญาใน
ประเทศไทย โดยแหล่งข้อมูลของกฎหมายอาญาในประเทศไทยได้แก่

(1) สมัยกรุงสุโขทัยและนครรัฐข้างเคียง ได้แก่ ศิลาจารึกหลักต่าง ๆ ของกรุงสุโขทัย, มังรายศาสตร์,
กฎหมายธรรมศาสตร์ฉบับขุนบรม และ กฎหมายโคษาราชาธิราช

(2) สมัยกรุงศรีอยุธยา ได้แก่ กฎหมายตราสามดวง และ บันทึกรของชาวต่างประเทศและนักสอนศาสนาที่
เข้ามาในราชอาณาจักรสยาม ณ ขณะนั้น

(3) สมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ได้แก่ พระราชกฤษฎีการัชสมัยพระเจ้าตากสินมหาราช
กฎหมายตราสามดวงและพระราชกำหนดกฎหมายใหม่ที่ประกาศในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
มหาราช เช่น กฎพระสงฆ์ ประชุมประกาศรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

(4) สมัยปฏิรูปกฎหมายและระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน ได้แก่ กฎหมายที่ออกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น พระราชบัญญัติลักษณะปกครองสงฆ์ ร.ศ. 121 และกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.
127 รวมไปถึงกฎหมายบางฉบับที่ตราในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

(5) กฎหมายที่ใช้บังคับในปัจจุบัน

ขั้นตอนสุดท้ายคือการสรุปผลของการวิจัย กล่าวคือ เน้นที่การตอบคำถามวิจัยและการบรรลุวัตถุประสงค์
ที่ตั้งไว้จากนี้จะมีการเสนอแนะแนวคิดที่ต้องคำนึงถึงในการกำหนดกฎหมายอาญาเพื่อคุ้มครองศาสนาและศา
สนิกชนในอนาคต รวมถึงแนะนำแนวทางสำหรับการวิจัยที่อาจต่อยอดจากวิจัยฉบับนี้

ผลการวิจัย

1. ความสัมพันธ์ของศาสนา รัฐและกฎหมายนำมาสู่กรอบแนวคิดที่สำคัญประการหนึ่งคือวัตถุประสงค์ของ
กฎหมายอาญา ดังนั้นพัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา รัฐ และกฎหมายโดยเฉพาะกฎหมายอาญาของ
ต่างประเทศสามารถพิจารณาในเชิงของการกำหนดกฎหมายเพื่อคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนได้จากทั้งทฤษฎี
ของนักนิติศาสตร์ (อานนท์ มาม้าย, 2557) และนักรัฐศาสตร์ (กรีซ ภูฎิยามา, 2564) แต่อย่างไรก็ดีการกำหนดภาพ
ให้ชัดเจนของความแตกต่างในเรื่องรูปแบบของรัฐอาจแบ่งได้ 2 ลักษณะ ซึ่งเป็นขั้วตรงข้ามกัน คือ ความสัมพันธ์
ของกฎหมายโดยเฉพาะกฎหมายอาญากับรัฐโลกวิสัยและความสัมพันธ์ในรัฐศาสนา โดยในรัฐโลกวิสัยการศึกษาใน
วิจัยฉบับนี้ได้มุ่งเน้นไปที่พัฒนาการของรัฐในโลกตะวันตกวัตถุประสงค์ของกฎหมายอาญาที่ถูกสะท้อนมาจก
การศึกษาความสัมพันธ์ของศาสนา รัฐ และกฎหมาย ตั้งแต่ยุคกรีกโบราณ, ยุคโรมัน, ยุคกลาง, ยุคฟื้นฟูศิลปะ
วิทยา และยุคที่บทบาทของแนวคิดในการจำกัดความรับผิดชอบอาญาเพิ่มสูงขึ้น พบว่าในแต่ละสมัยอาจไม่สามารถ
ที่จะจำกัดความให้แก่กลับไปได้ว่ากฎหมายอาญาถูกใช้เพื่อวัตถุประสงค์ใดบ้างหรือกำหนดชี้ชัดลงไปได้ว่ามีการใช้
กฎหมายอาญาเพื่อวัตถุประสงค์ใดเป็นการเฉพาะเพราะเนื่องด้วยจำนวนของตัวบทกฎหมายและความหลากหลาย
ของบทบัญญัติที่ถูกกำหนดขึ้น แต่อย่างไรก็ดีการพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ของกฎหมายอาญาอาจมุ่งพิจารณาถึง
ลักษณะที่โดดเด่นที่สุดของยุคนั้น ๆ ได้ กล่าวคือในสมัยกรีกโบราณมีคำกล่าวของ Pericles ซึ่งเป็นผู้ปกครองแห่ง
กรุงเอเธนส์ในช่วงหนึ่งว่า ระบบการปกครองของนครรัฐเอเธนส์มุ่งเน้นการสนับสนุนสิทธิและเสรีภาพของพลเมือง
อย่างสูงประกอบกับการคุ้มครองประโยชน์ของส่วนร่วมเป็นหลัก ดังนั้นความผิดทางอาญาที่มีลักษณะอันโดดเด่น

ในสมัยนั้นจึงปรากฏเป็นความผิดเกี่ยวกับการกบฏ การทรยศหักหลัง การยุยงปลุกปั่นในสังคมซึ่งความผิดเหล่านี้มีโทษไปจนถึงการประหารชีวิต (นีออน สนิทวงศ์, 2508) แต่ในสมัยเดียวกันนครรัฐสปาร์ต้าซึ่งให้ความสำคัญกับการทหารเป็นหลักกฎหมายอาญาที่มีความโดดเด่นจึงอยู่ในลักษณะความผิดการติดสินบน การทรยศ และการปฏิเสธภารกิจทางทหาร จากลักษณะที่โดดเด่นของการกำหนดความผิดอาญาในรัฐโบราณทั้ง 2 แห่งแสดงให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ของกฎหมายอาญาที่เปลี่ยนไปตามแนวคิดของรัฐนั้น ๆ ว่าความสำคัญและนโยบายแห่งรัฐเป็นไปในทิศทางใด จึงอาจกล่าวได้ว่าในช่วงนี้วัตถุประสงค์ของกฎหมายอาญาอยู่ในลักษณะของการคุ้มครองสังคมเป็นหลัก

ยุคโรมันมีพัฒนาการทางด้านการเมืองการปกครองแยกย่อยออกได้เป็น 3 ช่วงเวลาคือช่วงที่เป็นการปกครองแบบสาธารณรัฐ ช่วงที่มีการปกครองแบบจักรวรรดิ และช่วงที่มีการแยกเป็นโรมันตะวันออก ในช่วงของการเป็นสาธารณรัฐความโดดเด่นของกฎหมายอาญาคือการกระทำความผิดต่อครอบครัว และผลประโยชน์ของชุมชนพลเมือง ที่การกำหนดความผิดเกี่ยวกับครอบครัวมีความสำคัญก็เพราะในยุคสาธารณรัฐปรากฏกลไกที่เรียกว่า *Parterfamillas* ขึ้นมาซึ่งมีฐานะเสมือนว่าเป็นหัวหน้าครอบครัวมีอำนาจสิทธิขาดภายในครอบครัว นอกจากนี้ความสัมพันธ์ของรัฐและปัจเจกชนกับกระบวนการในการกำหนดความผิดทางอาญายังสะท้อนแนวคิดของวัตถุประสงค์ของกฎหมายอาญาในยุคนี้ได้เป็นอย่างดี กล่าวคือรัฐโรมันสมัยสาธารณรัฐมองว่าพวกเขาไม่มีหน้าที่และประชาชนไม่มีสิทธิอย่างใด ๆ ที่จะได้รับความเคารพจากรัฐดังจะเห็นได้จากอำนาจของ Magistrate ที่ไม่มีวิธีการใด ๆ ที่จะทำให้เป็นโมฆะซึ่งแม้จะมีกฎหมายบัญญัติยืนยันสิทธิของพลเมืองแต่รัฐก็อาจเพิกถอนไปเมื่อใดก็ได้ (Bar et al, 1916) ดังนั้นการคุ้มครองของกฎหมายอาญาในสมัยนี้จึงมีความโดดเด่นที่การคุ้มครองสังคมผ่านมิติของผลประโยชน์ของครอบครัว และผลประโยชน์ของชุมชนเป็นหลัก ต่อมาในสมัยของจักรวรรดิผู้นำในการปกครองได้แก่องค์จักรพรรดิการนิติบัญญัติโดยเฉพาะกฎหมายอาญาเป็นไปอย่างพลการ การลงโทษประหารชีวิตแยกค่อนข้างยากกว่าเป็นเพราะคำสั่งขององค์จักรพรรดิหรือเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายจริง ๆ บันทึกของความผิดต่อศาสนาก็มีปรากฏขึ้นอยู่บ้างโดยมักจะลงโทษหากการกระทำในทางศาสนาไม่ว่าศาสนาใดไปกระทบต่ออำนาจของผู้ปกครอง แนวโน้มของวัตถุประสงค์ของกฎหมายอาญาในสมัยนี้จึงเป็นการคุ้มครองผู้มีอำนาจ

ยุคมืดเป็นสมัยที่กฎหมายอาญาเบี่ยงเบนไปจนถึงขีดสุดในการนำศีลธรรมทางศาสนามาหลอมกลืนกับการกำหนดเป็นความผิดทางอาญา การกำหนดความผิดอาญาที่โดดเด่นขึ้นมาในสมัยนี้คือการกำหนดความผิดทางอาญาที่กำหนดเอากับความเชื่อของบุคคลได้แก่ความผิดฐาน Heresy ซึ่งเป็นความผิดที่ลงโทษแก่ผู้ที่ละทิ้งศรัทธาต่อศาสนา ดังนั้นความผิดทางอาญาส่วนใหญ่ของยุคกลางจึงสะท้อนออกมาทางวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองผู้มีอำนาจหรือศาสนจักรในขณะนั้น

การเกิดขึ้นของแนวคิดในการกำหนดความรับผิดทางอาญาที่ถูกนำมาพูดถึงในช่วงศตวรรษที่ 18 ทำให้เกิดผลกระทบต่อวัตถุประสงค์ของกฎหมายอาญาจากเดิมที่มีการคุ้มครองสังคมและผู้มีอำนาจเป็นสำคัญ มาสู่การพิจารณาการกำหนดความผิดผ่านหลักของความมีเหตุมีผลและมนุษยธรรมมากขึ้น แนวคิดเกี่ยวกับความรับผิดในทางอาญาถูกอ้างอิงด้วยทฤษฎีที่หลากหลายตั้งที่อธิบายมาแล้วโดยสังเขปแต่เป้าประสงค์ที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนขึ้นคือการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของคนในสังคม ตัวอย่างของกฎหมายประเทศเยอรมนีในปัจจุบันที่มีการบัญญัติถึงศาสนาและองค์กรทางศาสนาไว้โดยเฉพาะ ได้แก่ รัฐธรรมนูญเยอรมันหรือกฎหมายพื้นฐาน (Basic Law for the Federal Republic of Germany) อันถูกกำหนดไว้ในส่วนเพิ่มเติมที่กำหนดให้นำความเดิมมาจาก

รัฐธรรมนูญไว้มาร์ ตั้งแต่มาตรา 136-141 มาใช้นั้นก็มีที่มาจากแนวคิดเสรีนิยมซึ่งรัฐธรรมนูญไว้มาร์ได้รับอิทธิพล ในขณะนั้น การบัญญัติจึงอยู่ในลักษณะที่รัฐและศาสนาแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด อีกทั้งยังปรากฏการกำหนด ความผิดทางอาญาไว้ใน German Criminal Code division 11 ว่าด้วย Offences relating to religion and ideology Section 166 – 168 ซึ่งลักษณะของการบัญญัติกฎหมายเป็นการลักษณะลงโทษผู้ที่กระทำความผิดต่อ ศาสนาเป็นการทั่วไปไม่ได้คุ้มครองศาสนาใดศาสนาหนึ่งเป็นการเฉพาะ

ส่วนในประเทศที่เป็นรัฐศาสนานั้นปรากฏพัฒนาการของความสัมพันธ์ที่โดดเด่นที่สุดได้แก่รัฐศาสนาอิสลาม กล่าวคือ ยุคสมัยของรัฐศาสนาอาจแบ่งได้เป็น 4 ยุคด้วยกันคือ ยุคของศาสดามุฮัมมัด, ยุคแห่งการสร้างซึ่งมี กรอบระยะเวลาอยู่นับแต่ศาสดาเสียชีวิตไปจนถึงอิระหะห์ศักราชที่ 100, ยุคแห่งความสมบูรณ์นับตั้งแต่ศตวรรษที่ 2-4 ของอิระหะห์ศักราช และยุคเสื่อมถอย โดยข้อเหมือนกันของทั้ง 4 ยุคข้างต้นคือที่มาของกฎหมายล้วนแล้วแต่ มีที่มาจากหลักจากอัลกุรอานทั้งสิ้น แต่ด้วยพัฒนาการของสังคมทำให้เกิดปัญหาใหม่ ๆ ขึ้นทำให้ความในอัลกุรอาน ไม่อาจบัญญัติไปถึงทุกปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมได้ จึงเกิดการตีความอัลกุรอานโดยวิธีการที่ถูกคิดค้นขึ้นนั้นก็ด้วยผู้ที่ รับประทานอัลกุรอานอย่างท่านนบีมุฮัมมัดได้เสียชีวิตไปก่อนแล้วอีกทั้งแนวปฏิบัติของท่านนบี (สุนนะหะ) ก็ไม่ได้ มีไปถึง ส่งผลให้เกิดแนวคิดต่าง ๆ ของกฎหมายอิสลามมากขึ้นแต่อย่างไรก็ตามการตีความเหล่านั้นจะไม่หันเห ออกไปจากอัลกุรอานหรือสุนนะหะเลย จนกระทั่งถึงยุคเสื่อมถอยที่กฎหมายจากทางตะวันตกได้เข้ามามีอิทธิพลต่อ กฎหมายอิสลามการบัญญัติกฎหมายของรัฐที่เคยนับถือศาสนาอิสลามเป็นหลัก เช่น ประเทศบรูไน โดยระบบ กฎหมายของประเทศได้ถูกแบ่งออกเป็น 3 ระบบด้วยกันคือ ระบบกฎหมาย common law ระบบหนึ่ง ระบบ กฎหมายอิสลามระบบหนึ่ง และในชุมชนเฉพาะพิเศษก็มีระบบกฎหมายจารีตประเพณีอีกระบบหนึ่ง(ประพันธ์พงษ์ ชำอ่อน และคณะ, 2558) ส่วนการใช้กฎหมายของประเทศบรูไนยังคงมีความทับซ้อนกันระหว่างกฎหมายตาม Syariah penal code order 2013 กับกฎหมายในระบบแบบตะวันตก แต่ข้อที่น่าสังเกตคือตัวบทกฎหมายที่ ปรากฏใน Syariah penal code order 2013 นั้นมีการบัญญัติความผิดที่คล้ายคลึงกับ พิกษ เป็นอย่างมาก ดังนั้น หากพิจารณาว่าวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองที่แอบแฝงอยู่ในกฎหมายอาญาในรัฐศาสนานั้นจะพบว่ามุ่งที่จะคุ้มครอง ความเป็นศาสนาอิสลามเป็นสิ่งสำคัญกล่าวคือการคุ้มครองผู้มีอำนาจในทางศาสนจักรหรือระบบระเบียบภายใต้คำ สอนของศาสนาอิสลาม และเมื่อรัฐนั้นเป็นรัฐอิสลามการคุ้มครองอุดมการณ์ในการอยู่ร่วมกันประกอบกับความเชื่อ ของศาสนิกชนอิสลามที่เชื่อว่าเป็นทุกประการของชีวิตนั้นล้วนมีหลักคำสอนของศาสนาเข้าไปจัดการอยู่เสมอ ความ เป็นรัฐของศาสนาอิสลามเสมือนเป็นความจำเป็นตามธรรมชาติของมนุษย์ในการที่จะมีกลไกที่นำไปสู่เป้าหมายของ ศาสนา ดังนั้นนอกจากกฎหมายอาญาจะคุ้มครองผู้มีอำนาจในทางศาสนาแล้วยังถือว่าเป็นการคุ้มครองสังคม ในทางหนึ่งด้วย แต่อย่างไรก็ดีปรากฏการกำหนดกฎหมายแบบอย่างตะวันตกเป็นกฎหมายในรัฐที่นับถือศาสนา อิสลามอย่างประเทศบรูไนในปัจจุบันทำให้แสดงให้เห็นถึงการเข้าไปมีบทบาทของการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ของประชาชนโดยกฎหมายอาญามากขึ้น

2. ปัจจัยที่มีผลต่อความเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา รัฐและกฎหมายพบว่ามี 3 ปัจจัย คือ ความเชื่อของคนในสังคม, คติของรัฐธรรมนูญที่ใช้ในการปกครอง และการเข้ามาของอิทธิพลจากต่างประเทศ

ความเชื่อของคนในสังคมนับแต่สมัยกรุงสุโขทัยตลอดจนสังคมปัจจุบันปรากฏการวางตัวของคติความเชื่อใน 2 ลักษณะคือ คติความเชื่อเดิมและคติความเชื่อหลัก โดยทั้ง 2 คติความเชื่อมีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่คติ ความเชื่อหลักซึ่งเข้ามาภายหลังเข้ามาเติมเต็มในส่วนที่ขาดให้กับคติความเชื่อเดิม โดยคติความเชื่อเดิมของคนใน สังคมไทยสมัยโบราณคือคติความเชื่อในเรื่องของผีหรือกล่าวคือ ความเชื่อว่ามีพลังงานบางอย่างและ

ได้สร้างพลังงานเหล่านั้นให้ออกมาอย่างเป็นรูปธรรมในลักษณะของผี และเมื่อผีมีตัวตนและให้คุณให้โทษได้ก็เกิดการประกอบพิธีเพื่อแสดงความเคารพต่อผี โดยผีอันเป็นความเชื่อของคนสุโขทัยปรากฏออกเป็น 4 ลักษณะคือ ด้าและเสื่อ, ผีบ้านผีเมือง, ผีธรรมชาติและผีภูมิสถาน โดยประการสุดท้ายคือผีฟ้า(วิราวรรณ สมพงษ์เจริญ, 2550) ซึ่งความเชื่อดังกล่าวนี้สอดคล้องกับการกำหนดความผิดเพื่อคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนในลักษณะของการคุ้มครองความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาซึ่งปรากฏในกฎหมายมั่งรายศาสตร์ในสมัยสุโขทัยและนครรัฐข้างเคียง ที่กำหนดความผิดเกี่ยวกับการตัดต้นไม้ที่มีเสื่อบ้านเสื่อเมือง นอกจากนี้ยังปรากฏความผิดอีกหลายข้อที่สะท้อนถึงหลักความเชื่ออันเกี่ยวข้องกับศาสนาผีในสมัยสุโขทัย เช่น การทำหอบูชาฝ่ายเสียหายอันเป็นการผิดผีฝ่ายประการหนึ่ง การทำเฉลวแรกนาแรกสวนเสียหายประการหนึ่ง เป็นต้น หนึ่ง โดยความผิดที่ปรากฏในมั่งรายศาสตร์ดังที่กล่าวมานี้มีความสอดคล้องกันระหว่างความเชื่อในเรื่องผี ทั้งการผิดผี การกระทำอันเป็นเสนียด ความเชื่อในศาสนาผีซึ่งเป็นศาสนาเดิมของชาวสยามยังปรากฏต่อในสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยผีในสมัยกรุงศรีอยุธยาจะมีความพัฒนาเป็นการให้คุณให้โทษอย่างชัดเจน โดยผีที่ให้คุณจะอยู่ในลักษณะเดียวกับผีในสมัยสุโขทัย กล่าวคือผู้ที่กระทำความผิดต่อผีเหล่านี้ได้จะต้องกระทำการอันลักษณะเป็นการผิดผี หรือกระทำด้วยประการใดอันเป็นเสนียด โดยความผิดที่กำหนดในสมัยกรุงศรีอยุธยาปรากฏเป็นความผิดที่กระทำการอันเป็นเสนียดโดยการทำให้ดินในลักษณะกระหนาบคาบเกี่ยว (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2535) ส่วนในกรณีผีให้โทษทางกรุงศรีอยุธยาปรากฏเป็นการกำหนดเป็นลักษณะของความผิด การเป็น ฉมบ จะกละ กระสือ กระหาง แลคนผู้เรียนรู้เวทวิทยาคมแล กฤษติยาคุณ ("กฎหมายตราสามดวง เล่ม 3," 2506) และโทษที่จะลงต่อผู้กระทำความผิดในลักษณะเช่นนี้มีมักมีโทษที่รุนแรง กฎหมายที่กำหนดโดยอิงอาศัยความเชื่อดั้งเดิมของคนในสังคมถูกกำหนดเป็นระยะเวลายาวนานและต่อเนื่องจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีการปฏิรูประเบียบการบริหารราชการแผ่นดินขึ้นซึ่งรวมไปถึงการปฏิรูปกฎหมายด้วย พระองค์ไม่ได้นำความเชื่อเดิมไปกำหนดเป็นความผิดอีกต่อไป สิ่งที่เหลืออยู่เพียงแต่คุ้มครองอุปกรณ์ในการทำการเกษตรหรือผลิตผลทางการเกษตรแทน

คติในการปกครองขององค์รัฐาธิปัตย์ได้รับอิทธิพลอย่างมากต่อความเชื่อทางศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับแนวความเชื่อที่มีบทบาทในสังคมด้วย (เอนก มากอนันต์, 2562) ศาสนาที่มีอิทธิพลโดดเด่นที่สุดในการปกครองของสยามนับแต่สมัยกรุงสุโขทัยมาจนถึงปัจจุบันคือพระพุทธศาสนา ดังนั้นคติของผู้ปกครองในแต่ละยุคแต่ละสมัยจึงยึดโยงกับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก โดยอิทธิพลของคติที่รัฐาธิปัตย์ใช้ในการปกครองจะมีต่อความสัมพันธ์ของศาสนา รัฐและกฎหมายนั้นมีได้ 2 ลักษณะ กล่าวคือ ประการแรกคติในการวางพระองค์ของพระมหากษัตริย์หลักปฏิบัติตนของผู้ปกครองย่อมถูกกำหนดไว้แล้วในคำสอนของแต่ละศาสนาไม่เว้นพระพุทธศาสนา โดยความเชื่อของผู้ปกครองที่ดีของพระพุทธศาสนาคือ คติความเชื่อในเรื่องการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์เพื่อการที่จะได้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต คติความเชื่อเรื่องพระเจ้ามหาสมณัตราษผู้ได้รับมติจากมหาชนในการปกครองเมืองโดยธรรม และท้ายที่สุดคือคติความเชื่อเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิราชอันเป็นเรื่องของกษัตริย์ในอุดมคติของพระพุทธศาสนา โดยผู้ปกครองของรัฐที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลักย่อมต้องแสดงคุณลักษณะเป็นแบบอย่างให้ต้องตรงตามคติความเชื่อให้เป็นที่ยอมรับของผู้อยู่ใต้การปกครอง ส่งผลต่อพระมหากษัตริย์ที่ทรงรับเอาแนวคิดนี้ในการปกครองคือ การนำมาซึ่งหน้าที่ในการคุ้มครองและอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาตอบแทนสิทธิธรรมที่พระองค์ได้รับ กฎหมายอาญาที่กำหนดขึ้นจึงยึดโยงกับการคุ้มครองพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ความผิดดังที่กล่าวนี้ปรากฏเป็นหลักฐานในมั่งรายศาสตร์ซึ่งเป็นกฎหมายแห่งอาณาจักรล้านนาที่เอาความผิดแก่ผู้ฝ่าฝืนข้อห้ามกล่าวคือไปลักทรัพย์พระสงฆ์ หรือทำลายกุฏิ วิหาร หรือพระพุทธรูป จะโดนโทษถึงประหารชีวิตทีเดียว เป็นต้น การวาง

พระองค์ของพระมหากษัตริย์หรือรัฐอธิปไตยจึงเป็นปัจจัยในการกำหนดความผิดทางกฎหมายอาญาที่คุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนได้โดยปรากฏการคุ้มครองสถาบันทางศาสนา, นักบวช, ศาสนสถาน และสัญลักษณ์ทางศาสนา ซึ่งในทางเดียวกันตัวบทกฎหมายต่าง ๆ เหล่านี้ก็เป็นเสมือนการคุ้มครองผู้มีอำนาจอีกทางหนึ่งด้วยเพราะกฎหมายฉบับต่าง ๆ ก็ตอบสนองต่อสิทธิธรรมในการดำรงตำแหน่งของผู้ปกครอง อีกลักษณะที่อิทธิพลที่คิดที่องค์รัฐอธิปไตยมีความเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา รัฐ และกฎหมายโดยเฉพาะกฎหมายอาญา คือ โลกทัศน์ของพระองค์ มีผลต่อการกำหนดกฎหมายเป็นอย่างมากในยุคที่รูปแบบการปกครองของไทยยังเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เพราะกฎหมายไม่ใช่เพียงแต่การออกเป็นพระอัยการ หรือจะต้องผ่านสภาเช่นปัจจุบันเท่านั้น พระราชโองการของพระองค์ก็ทรงมีผลเป็นตัวบทกฎหมายที่มีอำนาจบังคับเช่นกัน ดังนั้นโลกทัศน์ของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์จึงเป็นประเด็นสำคัญที่มีผลต่อการกำหนดความคุ้มครองต่อศาสนาและศาสนิกชนในประเทศไทยด้วย

อิทธิพลจากต่างประเทศส่งผลออกเป็น 2 ลักษณะคือ ผลในการก่อให้เกิดความหวาดกลัวต่อการเปลี่ยนแปลงการนับถือศาสนาภายในประเทศ และผลในเรื่องของกรอบแนวคิดในการกำหนดกฎหมายอาญาสมัยใหม่ สมัยกรุงศรีอยุธยาปรากฏการเข้ามาของชาวต่างชาตินับแต่รัชสมัยพระรามาธิบดีที่ 2 นโยบายของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ที่มีต่อชาวต่างประเทศก็แตกต่างกันในแต่ละยุคสมัย ความผิดทางอาญาในลักษณะที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นความผิดที่ถูกกำหนดในช่วงระยะเวลาหนึ่งและในสมัยต่อมาอาจไม่มีการบังคับใช้ก็ได้ดังจะเห็นการบรรยายสังคมของประเทศสยามว่ามีการเปิดให้นับถือศาสนาได้อย่างหลากหลายการจำกัดการนับถือศาสนานั้นปรากฏน้อย แต่ในพระอัยการทั้งจากอาญาหลวงฉบับเพิ่มเติม และพระราชกำหนดเก่าปรากฏความหวาดกลัวที่มีต่อชาวต่างชาติ ต่างศาสนาและความกลัวถูกยึดพระราชบัลลังค์ จึงเกิดการกำหนดกฎหมายอาญาอันเป็นการจำกัดเสรีภาพในการนับถือศาสนา โดยเอาการกระทำที่สื่อไปในทางออกนอกกริตพระพุทธรูปอย่างการยกลูกสาวหลานสาวให้ฝรั่งหรือการร่วมเสพเมถุนธรรมกับฝรั่งกำหนดเป็นความผิดอาญาซึ่งมีโทษที่ค่อนข้างรุนแรง ทั้งนี้ผลของการไม่มั่นคงของกฎหมายที่กำหนดในช่วงระยะเวลาหนึ่งของรัฐจารีตก็เกิดจากอิทธิพลของชาวต่างประเทศ การกำหนดกฎหมายที่ปรากฏในพระอัยการลักษณะต่าง ๆ สามารถใช้ได้เพียงช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้นเพราะสถานการณ์ทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปไม่สามารถที่พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์จะยึดมั่นถือมั่นและมั่นคงบังคับให้แต่ประชาชนนับถือพระพุทธรูปศาสนาได้ การเข้ามาของชาวต่างประเทศในบางคราวยังให้เกิดประโยชน์แก่ราชสำนักพระมหากษัตริย์เองก็จำเป็นต้องสนองตอบด้วยผลประโยชน์บางประการ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนคือกรณีความสัมพันธ์ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชกับบอญญาวิชาเยนทร์หรือคอนสแตนติน ฟอลคอน ซึ่งได้รับตำแหน่งถึง สมุหนายก (National Geographic Thailand. 2022) แม้จะเป็นชาวต่างชาติก็ตาม การนับถือศาสนา การเผยแพร่ศาสนาอื่นนอกจากพระพุทธรูปศาสนาเป็นไปอย่างอิสระเพราะความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่เฟื่องฟูขึ้น ในรัชสมัยของพระเพทราชาซึ่งเป็นรัชสมัยต่อมาจากสมเด็จพระนารายณ์มหาราช การขึ้นครองราชย์ของพระองค์เป็นไปในลักษณะของการปฏิวัติโดยพระเพทราชาเป็นผู้ที่มีความสามารถและความพร้อมมากพอที่จะเข้าชิงราชบัลลังค์ในเหตุของความวุ่นวายที่เกิดขึ้นในช่วงปลายสมัยของพระนารายณ์มหาราช เมื่อพระองค์ขึ้นครองราชย์สิ่งแรก ๆ ที่พระองค์ทำคือการเบียดเบียนศาสนาอื่นที่ไม่ใช่พระพุทธรูปศาสนา ดังปรากฏเป็นบันทึกถึงการจับและยึดทรัพย์ต่าง ๆ ของบรรดามิชชันนารี (หอจดหมายเหตุ, 2558) จะเห็นได้ว่าอิทธิพลจากต่างประเทศเข้ามา มีบทบาทอย่างสำคัญทั้งทางตรงต่อพระราชบัลลังค์ของพระมหากษัตริย์ และทางอ้อมในการเผยแพร่ศาสนาใน

ราชอาณาจักรซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงในการครองราชย์ของรัฐธรรมนูญ ดังนั้นการเข้ามาทางกายภาพของชาวต่างประเทศนี้จึงมีบทบาทอย่างสำคัญต่อการกำหนดด้วยบทกฎหมายที่เกี่ยวกับศาสนาและศาสนิกชน

อิทธิพลของต่างประเทศอีกประการคือการกำหนดกฎหมายที่คำนึงถึงสิทธิเสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มากขึ้น ความเปลี่ยนแปลงทางความคิดของชนชั้นนำไม่ได้เกิดอย่างพลิกฟ้าคว่ำแผ่นดินภายในรัชสมัยเดียว แต่ปะเฆาะความคิดและค่อย ๆ ตั้งคำถามต่อระบบกฎหมายหรือแนวคิดของชนชั้นนำแบบเก่ามานับแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว แต่ความสับสนทั้งหมดมาเกิดในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่การแก้ไขปัญหาเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตเป็นเรื่องที่พระองค์ต้องเผชิญ การเข้ามาของความรู้ทางด้านจักรวาลวิทยาแบบใหม่ รวมไปถึงแนวความคิดแบบกะฎุมพีส่งผลให้กรอบความคิดของชนชั้นนำเปลี่ยนแปลงไปและเริ่มตั้งคำถามต่อความเชื่อแบบเดิม ประกอบกับความล้มเหลวปาเถื่อนของกฎหมายในสมัยนั้นส่งผลให้จำเป็นต้องมีการปฏิรูป (แสง บุญเฉลิมวิภาส, 2561) แนวคิดที่สำคัญในการเริ่มเปลี่ยนแปลงกฎหมายเพื่อนำสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกลับคืนมาคือแนวคิดในเรื่องของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์รวมถึงกฎหมายอาญาและวิธีพิจารณาความอาญาที่มีการกำหนดโทษอย่างรุนแรงรวมถึงการใช้วิธีพิสูจน์ความผิดหรือให้บุคคลรับสารภาพด้วยการทรมานทำให้กฎหมายต่าง ๆ ของไทยในขณะนั้นล้าสมัย ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากแนวความคิดดังกล่าวนี้นำมาซึ่ง การนำหลักการเบื้องต้นมากำหนดเป็นด้วยบทกฎหมาย กฎหมายที่ออกในยุคภายหลังพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงอยู่ในลักษณะของโทษที่ไม่รุนแรง ปรากฏโทษเป็นการจำคุกและการปรับเป็นหลัก และปรากฏเป็นการบัญญัติความผิดที่ลงเอาแก่ผู้ที่กระทำความผิดต่อสถาบันทางศาสนา ศาสนสถาน สัญลักษณ์ทางศาสนา และเสรีภาพในการปฏิบัติตามความเชื่อของศาสนาขึ้น กฎหมายที่สนองรับต่อความผิดดังกล่าวได้แก่ กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127 ประมวลกฎหมาย และพระราชบัญญัติส่งเสริมกิจการฮัจญ์ พ.ศ. 2524 นอกจากนี้ในสมัยหลังอิทธิพลของต่างประเทศไม่เพียงแต่มีเรื่องของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นตัวนำแต่ยังพิจารณาไปถึงความรับผิดชอบทางอาญาซึ่งเป็นการจำกัดอำนาจรัฐให้ใช้โทษทางอาญาได้เท่าที่จำเป็นผ่านทฤษฎีของนักคิดตะวันตกในสมัยใหม่เกี่ยวกับเรื่อง “การกำหนดความรับผิดชอบทางอาญา” อีกด้วย

อภิปรายผล

สมมติฐานที่ว่า การกำหนดความผิดอาญาเพื่อคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนในประเทศไทยแตกต่างไปตามยุคสมัย โดยมีความมุ่งหวังในการคุ้มครองที่แตกต่างกันไปตามปัจจัยทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยปัจจัยทั้งหลายล้วนก่อให้เกิดการออกเป็นกฎหมายหรือพระราชโองการของพระมหากษัตริย์ในการปฏิบัติต่อศาสนาและผู้นับถือศาสนาในยุคสมัยหนึ่ง ๆ อย่างไรก็ตามเมื่อสภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ขอบเขตของการกำหนดความผิดอาญาเพื่อคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนจึงมีความเปลี่ยนแปลงไปด้วย แนวคิดในการบัญญัติกฎหมายอาญาในลักษณะดังกล่าวของประเทศไทยและอิทธิพลแนวคิดของต่างประเทศจึงมีวิวัฒนาการมาเป็นลำดับ ดังนั้น การกำหนดความผิดอาญาเพื่อคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนของประเทศไทยจึงควรคำนึงถึงวิวัฒนาการทางความคิด อิทธิพลในทางระหว่างประเทศ ปัจจัยภายในประเทศต่าง ๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองการปกครองในการกำหนดเป็นความผิดอาญาเพื่อคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนประกอบกัน

จากการวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดของวัตถุประสงค์ของกฎหมายอาญาและองค์ประกอบของศาสนาและศาสนิกชนแล้ว จะพบถึงพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงไปของกฎหมายอาญาเพื่อคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนจริง กล่าวคือการคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนจากอดีตถึงปัจจุบันพิจารณาได้เป็น 10 องค์ประกอบของการคุ้มครอง คือ การคุ้มครองสถาบันทางศาสนา, ความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์, คำสอน, ประมุขทางศาสนา, นักบวช, ศาสนสถาน, สัญลักษณ์, เสรีภาพในการนับถือศาสนา, เสรีภาพการเผยแพร่ศาสนา และเสรีภาพการปฏิบัติตามความเชื่อในทางศาสนา โดยแนวโน้มที่เปลี่ยนแปลงไปของแต่ละองค์ประกอบมีพัฒนาการที่ต่างกันอย่างบ้างโดยพัฒนาการของการกำหนดความผิดทางอาญาในการคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนจะพิจารณาได้เป็น 3 ลักษณะสำคัญ คือความผิดอาญาที่มีการกำหนดเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ, ความผิดอาญาที่มีการกำหนดลดน้อยลง และความผิดอาญาที่มีการกำหนดอย่างสม่ำเสมอ โดยความผิดอาญาที่กำหนดเพิ่มมากขึ้นได้แก่ความผิดอาญาในการคุ้มครองสถาบันทางศาสนาโดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากการที่ไม่ปรากฏความผิดลักษณะดังกล่าวในสมัยกรุงสุโขทัยและนครรัฐข้างเคียง เริ่มมีการปรากฏในสมัยกรุงศรีอยุธยาและปรากฏมากขึ้นตามลำดับในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นจนยังพบกฎหมายในลักษณะดังกล่าวบังคับใช้ในปัจจุบัน ประการที่สองคือความผิดอาญาที่มีการกำหนดลดน้อยลงมี 2 องค์ประกอบคือ กฎหมายอาญาที่คุ้มครองความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่แต่เดิมปรากฏการกำหนดความผิดที่กระทำต่อความเชื่อในศาสนาผีอยู่มากทั้งในสมัยกรุงสุโขทัยตลอดมาจนกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยในปัจจุบันการกำหนดความผิดอาญาในส่วนที่ใช้ความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นแนวคิดหลักได้ถูกยกเลิกและบางส่วนถูกกำหนดเป็นความผิดเช่นเดิมเพียงแต่ไม่ได้ยึดโยงกับคติความเชื่ออีกต่อไป ส่วนอีกองค์ประกอบหนึ่งได้แก่ความผิดอาญาที่คุ้มครองเสรีภาพในการปฏิบัติตามความเชื่อทางศาสนาซึ่งเป็นความผิดในทำนองเดียวกันกับการคุ้มครองความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ กล่าวคือสิ่งศักดิ์สิทธิ์บางประการในความเชื่อของศาสนาผีเมื่อมีผู้กระทำการอันฝ่าฝืนก็อาจส่งผลต่อความหวาดกลัวของศาสนิกชนได้ โดยการคุ้มครองเสรีภาพในส่วนของความหวาดกลัวที่มีต่อผู้ละเมิดความเชื่อของศาสนิกชนก็ได้ลดน้อยลงไปในช่วงการปฏิรูปกฎหมายในสมัยรัชกาลที่ 5 และปรากฏเป็นการคุ้มครองการดำเนินการตามพิธีกรรมทางศาสนาและคุ้มครองพิธีกรรมในศาสนาอื่น ๆ รวมถึงการคุ้มครองการไปปฏิบัติศาสนกิจเฉพาะของศาสนาที่มีความสำคัญต่อความเชื่อของศาสนิกชนอย่างพิธีฮัจญ์ของศาสนิกชนอิสลามแทน ส่วนความผิดที่มีการกำหนดอย่างสม่ำเสมอประกอบไปด้วย ความผิดอาญาที่มุ่งคุ้มครองนักบวชในศาสนา, ความผิดอาญาที่มุ่งคุ้มครองศาสนสถานและความผิดอาญาที่มุ่งคุ้มครองสัญลักษณ์ทางศาสนา ความผิดที่มุ่งคุ้มครองทั้ง 3 องค์ประกอบนี้ปรากฏมานับแต่สมัยกรุงสุโขทัยและยังคงปรากฏในปัจจุบัน โดยความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นปรากฏใน 2 ลักษณะ กล่าวคือการคุ้มครองจากเดิมที่มุ่งคุ้มครองศาสนสถานหรือสัญลักษณ์ทางศาสนาเฉพาะแต่พระพุทธศาสนาที่ปรากฏการคุ้มครองในศาสนาอื่น ๆ ด้วย แต่เฉพาะความผิดที่คุ้มครองนักบวชในศาสนาเท่านั้นที่ยังคงปรากฏคุ้มครองแต่เฉพาะพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ลักษณะประการที่สองของความแตกต่างคือเรื่องโทษ โดยในสมัยโบราณโทษที่ลงกับการกระทำความผิดนั้นมีความรุนแรงมาก โดยจะพบการลงโทษถึงขั้นประหารชีวิต โทษที่เอากับเนื้อตัวร่างกายผู้กระทำความผิด โทษในลักษณะทำให้อับอาย แต่ในกฎหมายปัจจุบันคงเหลือเฉพาะโทษจำคุกและปรับเท่านั้น ส่วนในองค์ประกอบของการคุ้มครองคำสอนทางศาสนาและเสรีภาพในการนับถือและเผยแพร่ศาสนานั้นไม่ปรากฏการกำหนดเป็นความผิดทางอาญาอย่างมีนัยสำคัญ พบเพียงการกำหนดความผิดเพื่อห้ามปรามผู้หลงเชื่อแบบผิด ๆ จนเป็นอันตรายต่อสังคมและการจำกัดซึ่งเสรีภาพในการเชื่อและนับถือศาสนาเท่านั้น

โดยความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ก็เกิดจากอิทธิพลทั้ง 3 ประการไม่ว่าจะเป็นคติความเชื่อของคนในสังคมไทย คติของรัฐธรรมนูญที่ใช้ในการปกครอง และอิทธิพลจากการเข้ามาของชาวต่างประเทศ อย่างสอดประสานกัน เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับพัฒนาการของกฎหมายอาญาในรัฐโลกวิสัยและรัฐศาสนาพบว่าแนวโน้มของวัตถุประสงค์ของกฎหมายอาญาในการคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนของไทย มีความคล้ายคลึงกับพัฒนาการของวัตถุประสงค์ของกฎหมายอาญาในรัฐศาสนามากกว่าไปในทางรัฐโลกวิสัยกล่าวคือ พัฒนาการในรัฐโลกวิสัย จะเห็นว่ามีพัฒนาการที่โน้มเอียงออกจากการกำหนดความผิดอาญาเพื่อคุ้มครองผู้มีอำนาจไม่ว่าจะในมิติของอาณาจักรหรือศาสนจักร ดังจะเห็นได้จากประเทศเยอรมนีในปัจจุบันที่มีการกำหนดความคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญถึงความเป็นกลางทางศาสนา และกำหนดเป็นความผิดอาญาในการคุ้มครองศาสนาโดยรวม ส่วนการกำหนดความผิดในรัฐศาสนามาจะเห็นถึงเค้าโครงของการยึดโยงจากที่มาของกฎหมาย ซึ่งเป็นไปเช่นนั้นในทุกยุคทุกสมัยของการกำหนดความผิดอาญา กล่าวคือ ที่มาของกฎหมายจะต้องกล่าวอ้างย้อนกลับไปได้ถึงอัลกุรอาน สุนนะฮ์ หรือแหล่งที่มาอื่น อาทิ อิญญ์มาฮ์ หรือ กียาส ตามแต่มีข้อบัญญัติที่มีอิทธิพลเหนือรัฐศาสนามานั้น ๆ โดยการคงความผิด 2 ลักษณะที่สำคัญไว้ได้แก่ ความผิด ฮัด และ กิฮ์อศ ซึ่งหากเป็นรัฐอิสลามที่สามารถใช้บังคับกฎหมายอิสลามอย่างเต็มรูปแบบอย่างประเทศบรูไนสามารถคงไว้ซึ่งโทษของการกระทำความผิดในลักษณะต่าง ๆ อีกด้วย จะเห็นได้ว่าวัตถุประสงค์ของการคุ้มครองของกฎหมายอาญาในรัฐศาสนามาจะมีพัฒนาการที่ยึดอยู่กับการคุ้มครองผู้มีอำนาจในมิติของศาสนา มากกว่ารัฐโลกวิสัยที่การคุ้มครองเช่นนั้นค่อย ๆ ลดบทบาทลงและพัฒนามาเป็น การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนแทน ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่าพัฒนาการของการคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนของประเทศไทยมีความเป็นรัฐโลกวิสัยที่จะคงกฎหมายบางส่วนที่อยู่ในขอบข่ายของการบัญญัติอย่างรัฐศาสนา ทั้งนี้เพราะปัจจัยของสภาพสังคมและปัจจัยทางด้านการเมืองการปกครอง ที่มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักมาอย่างช้านานมีการกำหนดในรัฐธรรมนูญถึงสถานะของพระมหากษัตริย์ว่าเป็นพุทธมามกะ และกำหนดถึงภาระหน้าที่ของรัฐที่จะต้องอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านานและศาสนาอื่น ดังนั้นการกำหนดกฎหมายของราชอาณาจักรไทยในปัจจุบันจึงมีความคุ้มครองที่ใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนามากกว่าศาสนาอื่น และมีการกำหนดความผิดอาญาในการคุ้มครองสถาบันทางศาสนาซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองผู้มีอำนาจทั้งมิติศาสนจักรและอาณาจักรอีกด้วย แม้ว่ากฎหมายหลายฉบับมีการเปลี่ยนแปลงให้คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนและสังคมโดยการกำหนดความคุ้มครองรวมไปถึงทุกศาสนา แต่อย่างไรก็ดีการหลงเหลือร่องรอยของความคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนในลักษณะนี้จึงเป็นการกล่าวได้ว่าประเทศไทยมีพัฒนาการของกฎหมายอาญาในการคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนไปในทางของรัฐศาสนามากกว่ารัฐโลกวิสัย แต่อย่างไรก็ดีบริบทต่าง ๆ ของกฎหมายอาญาในการคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนของประเทศไทยก็ได้รับอิทธิพลจากรัฐโลกวิสัยเป็นอย่างมากแล้ว

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ด้านหลักคือ 1.ข้อเสนอแนะด้านแนวทางที่เหมาะสมในการพิจารณากำหนดความผิดอาญาในการคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชน 2.ข้อเสนอแนะเพื่อต่อยอดด้านการศึกษา

ข้อเสนอแนะด้านแนวทางที่เหมาะสมในการพิจารณากำหนดความผิดอาญาในการคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชน จากการศึกษาพัฒนาการของกฎหมายอาญาในการคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนประกอบกับการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ศาสนาและกฎหมายของประเทศไทยพบว่า การเพิ่มเติมหรือแก้ไขกฎหมายในความผิดฐานดังกล่าว

ให้เป็นไปตามความเชื่อของคนในสังคม คติการปกครองของรัฐธรรมนูญ และอิทธิพลจากต่างประเทศเป็นสิ่งจำเป็น เพราะการกำหนดความผิดเพื่อคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนในอดีตตอบสนองต่อปัจจัยทั้ง 3 ประการมาโดยตลอด บทบาทของความเชื่อในสังคมดังกล่าวเป็นปัจจัยที่บัญญัติกฎหมายจำเป็นต้องนำมาพิจารณาเพราะหากบัญญัติได้อย่างถูกต้องสอดคล้องก็ย่อมส่งผลให้สามารถใช้บทบัญญัตินั้นในการคุ้มครองให้สามารถดำรงความสงบสุขในสังคมได้ ส่วนคติการปกครองของรัฐธรรมนูญก็ยังถูกละเลยอยู่บ้างการกำหนดความผิดในลักษณะที่ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยนี้ถูกให้บทบาทเป็นอย่างมากในสมัยรัฐจารีต แต่เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองการคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนยังไม่ได้มีการใช้ปัจจัยนี้ในการคำนึงถึงเพื่อกำหนดเป็นความผิดอาญาในการคุ้มครองศาสนาเท่าที่ควร ท้ายที่สุดการกำหนดความผิดอาญาในการคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนควรที่จะคำนึงถึงอิทธิพลจากต่างประเทศอย่างทฤษฎีการกำหนดความรับผิดชอบทางอาญาประกอบด้วยเพื่อให้กฎหมายอาญาสอดคล้องต่อสภาพสังคมสมัยใหม่ และเพื่อให้กฎหมายสามารถใช้บังคับได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ผู้เสนอเห็นว่าข้อเสนอการพิจารณาปัจจัยในการกำหนดความผิดอาญาในการคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชน ในแต่ละปัจจัยไม่สามารถที่จะกำหนดถึงการบัญญัติ การปรับปรุง การแก้ไข หรือเพิ่มเติม เป็นความผิดในกฎหมายอาญาฉบับปัจจุบันหรือในกฎหมายฉบับอื่นได้เพียงปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งอย่างเป็นเอกเทศ หากแต่เป็นปัจจัยที่จะต้องพิจารณาร่วมกัน เพราะระดับของความคุ้มครององค์ประกอบของศาสนาและศาสนิกชนอาจมีระดับความคุ้มครองที่หนักเบาไม่เท่ากัน

ข้อเสนอแนะเพื่อต่อยอดด้านการศึกษา

การศึกษานี้มุ่งพิจารณาถึงพัฒนาการของความผิดทางอาญาในการคุ้มครองศาสนาและศาสนิกชน โดยพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ศาสนา และกฎหมายเพื่อพิจารณาอิทธิพลและแนวคิดเบื้องหลังของกฎหมายเป็นสำคัญ และสามารถนำไปเปรียบเทียบกับข้อสังเกตกับแนวโน้มการกำหนดกฎหมายอาญาของรัฐโลกวิสัยและรัฐศาสนาพร้อมทั้งเสนอแนวทางในการพิจารณาประกอบการเปลี่ยนแปลง แก้ไข เพิ่มเติม ยกเลิก กฎหมายในอนาคต แต่ความเหมาะสมของกฎหมายอาญาในปัจจุบันที่คุ้มครองศาสนาและศาสนิกชนอยู่นอกขอบเขตของการศึกษา ดังนั้นด้วยขอบเขตที่จำกัดของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้ศึกษาจึงเห็นว่าประเด็นต่าง ๆ ที่ควรศึกษาเพิ่มเติม ดังต่อไปนี้

1. ความผิดอาญาที่คุ้มครองพระพุทธศาสนาเป็นการเฉพาะ อาทิ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 และฉบับแก้ไขในทางทฤษฎีการกำหนดความรับผิดในทางอาญาดังกล่าวมีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด

2. ความผิดอาญาที่ปรากฏในการคุ้มครองศาสนาอื่นนอกจากพระพุทธศาสนา เช่น ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม รวมไปถึงความเชื่อในสังคมและศาสนาอื่นที่ปรากฏมีผู้นับถือในประเทศไทยนั้นมีความเพียงพอแล้ว หรือ ไม่ ซึ่งควรค่าแก่การศึกษาต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กฎหมายตราสามดวง เล่ม 3. (2506). ถนนราชดำเนินกลาง กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์.

กฎหมายตราสามดวง เล่ม 5. (2506). ถนนราชดำเนินกลาง กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์.

กรีช ภูณิยามา. (2564). การจัดความสัมพันธ์ทางกฎหมายระหว่างรัฐกับพุทธศาสนาในประเทศไทย: ศึกษากรณีการปฏิรูปโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

กฤษฎา บุญยสมิต. (2559). พระสงฆ์และสถาบันพระพุทธศาสนา "กฎพระสงฆ์" ในกฎหมายตราสามดวง. ใน *พระพุทธศาสนาและสถาบันสงฆ์กับสังคมไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 1). สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

- กิตติศักดิ์ ปรกติ, และคณะ. (2554). *ระบบการใช้กฎหมายอิสลามในประเทศไทย*. สำนักงานศาลยุติธรรม: สถาบันวิจัยรพีพัฒนศักดิ์.
- เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. (2549). *คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค 1* (พิมพ์ครั้งที่ 9, แก้ไขเพิ่มเติม). จีรัชการพิมพ์. คนิต ณ นคร. (2563). *กฎหมายอาญาภาคทั่วไป* (พิมพ์ครั้งที่ 7, แก้ไขเพิ่มเติม). วิญญูชน.
- นิออน สนิทวงศ์. (2508). *บันทึกประกอบคำบรรยายวิชาอารยธรรมตะวันตก ภาคสอง กรีกและโรม*. คณะศิลปศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประพันธ์พงษ์ ชำอ่อน, และคณะ. (2558). *รายงานการศึกษาระดับสมบูรณข้อมูลกฎหมายของประเทศบรูไนและข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการค้าและการลงทุนของประเทศบรูไน*. สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา: สถาบันวิชาการนโยบายกิจการสาธารณะกับธุรกิจและการกำกับดูแล (APaR), มหาวิทยาลัยหอการค้า.
- ประเสริฐ ณ นคร. (2514). *มังรายศาสตร์ เรียบเรียงเป็นภาษาปัจจุบันจากต้นฉบับอำเภอเสนาให้ พ.ศ. 2342*. โรงพิมพ์เลี้ยงเชิงจงเจริญ.
- มุฮัมมัดซาคี เจ๊ะหะ. (2547). *บทลงโทษในกฎหมายอิสลาม* (พิมพ์ครั้งที่ 1). อิสลามิกอะเคเดมี.
- ยูซุฟ มูซา, และ อิสมาแอ อาลี. (ไม่ระบุปี). *กฎหมายอิสลามเบื้องต้น: Introduction to Islamic Law*. ภาควิชาอิสลามศึกษา, วิทยาลัยอิสลามศึกษา, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- รเจตน์ ภาศิริรัตน์. (2565). *ศีลธรรมกับกฎหมายรัฐธรรมนูญ*. สำนักพิมพ์อ่านกฎหมาย.
- รียา เต็ดขาด. (2547). *เสรีภาพในการถือศาสนาและการเผยแพร่ศาสนาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย* (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต). คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรเจตน์ ภาศิริรัตน์. (2564). *คำสอนว่าด้วยรัฐและหลักกฎหมายมหาชน* (พิมพ์ครั้งที่ 3, แก้ไขเพิ่มเติม). อ่านกฎหมาย.
- วิราวรรณ สมพงษ์เจริญ. (2550). *คติความเชื่อของคนไทยสมัยสุโขทัย พ.ศ. 1726–2006* [การค้นคว้าอิสระ, มหาวิทยาลัยศิลปากร].
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2535). *กฎหมายตราสามดวงกับความเชื่อของไทย*. ใน *กฎหมายตราสามดวงกับสังคมไทย*. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2560). *พุทธศาสนาและความเชื่อในสังคมไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). ลินิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- ศุภณัฐ บัวกลาง. (2559). *ความเป็นกลางของรัฐกับเสรีภาพในทางศาสนาและความเชื่อ*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). (2550). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2506). *ประวัติศาสตร์ศาสนา*. รวมสาส์น.
- สุลัยมาน ดอเลาะ. (2557). *กฎหมายอิสลามลักษณะอาญา* (พิมพ์ครั้งที่ 1). บรรลือการพิมพ์.
- เสฐียร พันธรังษี. (2563). *ศาสนาเปรียบเทียบ* (พิมพ์ครั้งที่ 10). ศรีปัญญา.
- แสวง บุญเฉลิมวิภาส. (2561). *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย = The Thai legal history* (พิมพ์ครั้งที่ 17). วิญญูชน.
- หोजดหมายเหตุ. (2558). *บันทึกเหตุการณ์สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงการจำกัดศาสนาอื่น*. สำนักหोजดหมายเหตุแห่งชาติ.



อนุสรณ์ ลิ่มมณี. (2558). รัฐ สังคม และการเปลี่ยนแปลง: การพิจารณาในเชิงอำนาจ นโยบาย และเครือข่ายความสัมพันธ์ (พิมพ์ครั้งที่ 2). ศยาม.

อานนท์ มาเม้า. (2557). การแบ่งแยกระหว่างรัฐกับศาสนจักร: มโนทัศน์ทางนิติปรัชญาและกฎหมายมหาชน (พิมพ์ครั้งที่ 1). โรงพิมพ์เดือนตุลา.

เอนก มากอนันต์. (2562). จักรพรรดิราช: คดีอำนาจเบื้องหลังชนชั้นนำไทย (พิมพ์ครั้งที่ 2). มติชน.

Bar, C. L. von et al. (1916). *A history of continental criminal law* (T. S. Bell, Trans.). Indiana University Library.

Feinberg, J. (1988). *The moral limits of the criminal law: Volume 2: Offense to others*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/0195052153.001.0001>

National Geographic Thailand. (2022, September 22). ฟอลคอน คือใคร? รู้จักประวัติขุนนางต่างชาติ ผู้สร้างตัวได้อย่างโลดโผนยุคอยุธยา. *NG Thai*. Retrieved [access date], from <https://ngthai.com/history/44314/constantine-falcon-history/>